JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI,

TABIATSHUNOSLIK FAKULTETI GEOGRAFIYA VA I.B.A YO`NALISHI

MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIIY GEOGRAFIYASI

KURS ISHI

Mavzu: **HIND OKEANI TABIIY RESURSLARIDAN FOYDALANISH VA UNI MUXOFAZA QILISH**

Bajardi: ***Erjigitova R.***

Tekshirdi: ***Toshboyev Z.***

Jizzax- 2013 yil

MAVZU: HIND OKEANI TABIIY RESURSLARIDAN FOYDALANISH VA UNI MUXOFAZA QILISH

K I R I Sh

I-BOB

HIND OKEANI AQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

1.1 Hind okeanining geografiy o’rni.

1.2 Hind okeani tekshirilish tarixi

II – BOB

HIND OKEANI TABIIY RESURSLARDAN FOYLALANISH VA UNI MUXOFAZA QILISH.

2.1 Hind okeani iqlim va tabiyat zonalari.

2.2 Hind okeani tabiiy boyliklari va xayvonot dunyosi.

III-BOB

HIND OKEANINING DENGIZ VA OROLLARI

3.1. Hind okeanining dengizlari

3.2 Hind okeani orollari

X U L O S A

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

DÜNYA SİYASİ HARİTASI

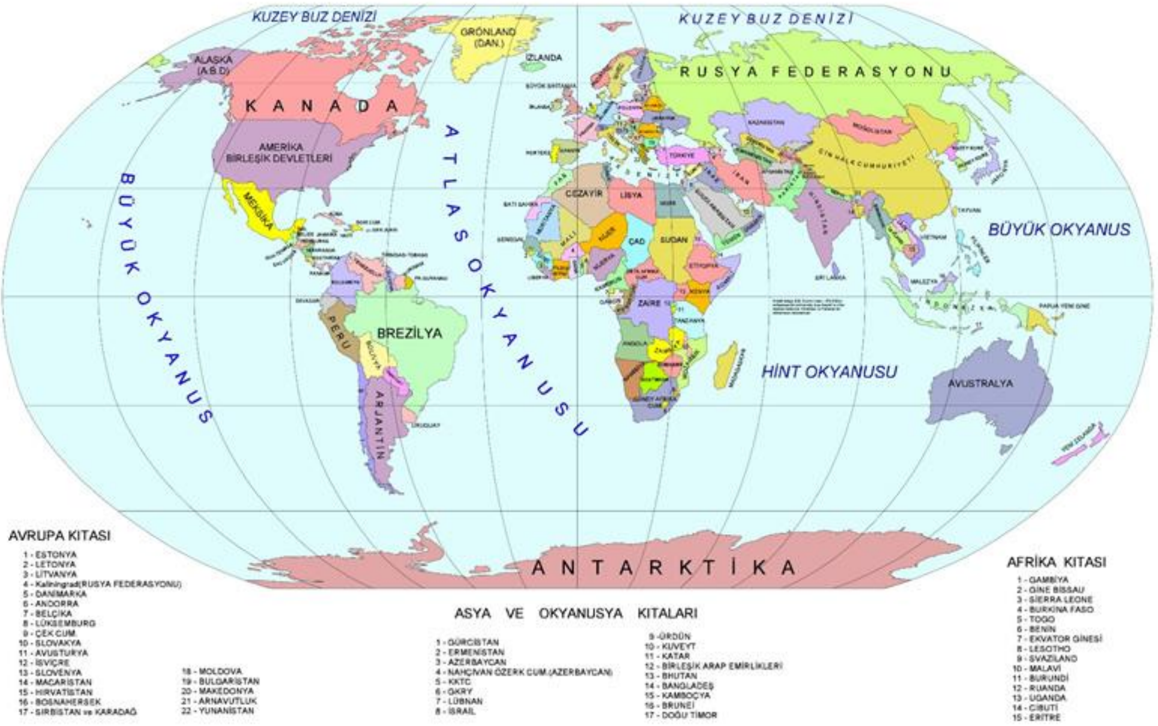

KI R I SH

Hind okeani tabiiy resurslari va uni muxofaza kilish mavzusida yozilgan kurs ishida dastlab Hind okeanining umumiy jixatlari maydoni okeanlar ichida to’rtga ya'ni keyingi qismida uni asosiy xususiyatlari er o’qi relefi, xayvonot dunyosi, iqlim va boshqalar batafsil yoritib berilgan. Kurs ishining asosiy qismida asosan Hind okeanining tabiiy resurslari, foydali qazilmalari, butun dunyo okeani tabiiy resurslariga xam qisman ta'rif berilgan.

Okeanni muxofaza qilish chora – tadbirlari xam ko’rsatilgan. Kurs ishining so’nggi qismida xulosa bilan yakunlangan.

Hind okeani maydonining kattaligi jixatidan Tinch va Atlantika okeanlaridan keyin uchunchi o’rinda turadi.

Mazkur okean to’rtda materik oralig’ida joylashgan shimoliy tomonda Evroosiyo materigi bilan chegaradosh. Sharqda katta Zond orollari, Avstraliya Materigi va Tasmaniya oroli Tinch okeanidan, g’arbda Afrika Materigi va Igna burni meridiani orqali Atlantika okeanidan ajralib turadi. Janubda sayyoramizning eng sovuq materigi Antarktida bilan chegaradosh ana shu chegaralar doirasida joylashgan.

Hind okeani akvatoriyasining maydoni 76,2 ming km 2 ga teng.

Umumiy suv xajmi 2827 mln km kv. Hind okeanini katta va keng maydoni janubiy sharkda va xamda kichiikroq maydoni shimoliy yarimsharda joylashgan bundan tashqari kurs ishida umumiy ma'lumotlar xam mavjud.

I-BOB HIND OKEANI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

1.1 Hind okeanining geografik o'rni Hind okeani qirg'oqlari Shimoliy muz okeani qirg'oqlari nisbatan ko'p parchalangan, Faqatgina uning Shimoliy G'arbiy va shu sharqiy qismlarida egri- bugri qirg'oq chiziqlarini uchratish mumkin.

Keyingi yillarda Antarktidani keng qoplamda kompleksi tadqiq qilish munosabati bilan ayrim okeanshunos (B.S. Jologen) olimlar tomonidan dunyo okeani tarkibida 5 ta okeanni Janubiy okeanni ajratish masalasini yangidan taklif qila boshladilar. Bunga asos bo'lib Tinch, Atlantika va Hind okeanlarining janubiy qismlarini umumiy gidrometrologik qismlarini o'xshashligi xamda bu regionda okean va atmosfera sirkulatsiyasida sxemani umumiyligini ko'rsatmoqda. Janubiy okeanning shimoliy chegarasini Afrika, Avstraliya va janubiy Amerikaning eng janubiy chekka nuqtalari shartli ravishda kenglik bo'lib tutashtiruvchi chiziqdan yoki Antarktida zonasidan o'tkazish taklif qilinmoqda.

1.2. Hind okeanining tekshirilik tarixi Olimlarimizning taxminlariga qaraganda Hind okeanida urganish boshqa okeanlarga qaraganda ancha oldin taxminan 6-ming yillar avval boshlangan. Chunki Hind okeani soxillari juda qadim davrlardan madaniyat taraqqiy etgan markazlardan biri bo'lgan miloddan 4-5 ming yil oldin Shumerliklar fors qo'ltig'ida suzishgan okeanga xam chiqishga melodimizdan 6-asr ilgari Fnikiyaliklar o'z sayoxatini qizil dengizdan boshlab Hind okeanining g'arbiy qismidan arktikani aylanib Atlantika okeaniga suzib o'tishgan va gebraltar bo'g'ozi orqali qaytib kelgan. Milodimizning boshlarida O'rta er dengizi soxili xalqlaridan geppal musson shamollaridan foydalanib qizil dengizdan Arabiston dengizi orqali Hindistonga suzib borish yo'lini ochdi. Shu yo'l orqali Hind okeanini o'rganish boshlanib ketdi. 7-8 asrlarda arablar sharqiy Afrika, Arabiston yarimoroli va Hindistonning qirg'oq yaqinidagi suv yo'llarini o'zlashtiradilar. 15-asrda Xitoylik Chjin Xe Hind okeaniga yetti marta ilmiy safar uyushtirdi. Ilmiy safarda u okeanda suzib, u bir necha orollarda bo'ldi va qizil dengizgacha boradi.

15-16 asrlardan boshlab Yevropaliklar Hind okeaniga o'z yurishlarini boshlaydilar.

Portugaliyalik Vasko Da Gama (1497-1498 y) ochiq okean yo'li orqali Hindistonga bordi. 18-asrning ikkinchi yarmida ingliz dengizchisi Jemis Ko'k (1771-1773 y) bu okeanda bir marta chuqurlikni o'lchash ishlarini olib bordi. Hind okeani keng ko'lamda yoppasiga tatqiq qilish ishlari 1960-1965 yillardan YUNSKO tashabbusi bilan tashkil etilgan. Xalqaro Hind okeani ilmiy sarfi tomonidan amalga oshirildi. Bu tatqiqot ishlarida 20 dan ortiq mamlakatlarning olimlari ishtirok etdilar, okean tabiatiga va tabiiy boyliklarga xos ko'plab yangi

ma'lumotlar to'playdilar. Hind okeani Tinch va Atlantika okeanlariga nisbatan kichikroq bo'lsa xam o'ziga xos xususiyatga egaligi, suv osti relefining murakkabligi iqlim sharoiti, oqimlari, tabiat zonalari, organik dunyosi va suvlarining sho'rligi bilan farqlanadi.

Hind okeani tagi relefi va geologik struktasi Tinch va Atlantika okenlari tagi relefi va geologik strukturasi kabi ancha murakkab tuzilgan.

Uning o'rtacha chuqurligi 3711 mga teng eng chuqur joyi Yava cho'kmasida 7450-mga etadi. Okenda relefi (materik sayozligi) ancha taraqqiy etmagan va kam maydonini egallagan.

Hind okeanining maydoni 75 mln km kvga teng bo'lib, kattaligi jixatdan Tinch va Atlantika okeanlaridan keyin uchunchi o'rinda turadi. Hozirgi yangi adabiyotlarda uning maydoni 76,17 mln km kv deb berilgan. bu okeanlar to'rtta materik oralig'ida joylashgan. Shimolda Yvroosiyo materigi bilan chegaralanadi. Sharqda katta Zond orollari, Avstiraliya va Tasmoniya oroli meridian orqali Tinch okeanidan g'arbda Atlantika okeanidan ajralib turadi.

Janubda Antarktida bilan chegaradosh okenini o'rganish bundan 6000 yil avval Finikiyalik, Misrlik, Hindistonlik dengizchilar tomonidan boshlangan.

Hind okeanida suzishning eng dastlabki yo'nalishlari arablar tomonidan amalga oshirilgan. Hind okeani Tinch va Atlantika okeanlariga nisbatan kichikroq bo'lsa xam, o'ziga xos xususiyatga egaligi bilan farqlanadi. "Hind" so'zi sanskiri yozuvida daryo degan ma'noni anglatadi. Uning maydoni dunyo okeanining ya'ni butun er yuzining 1/5 Qismini yoki 20 % tashkil etadi.

Hind okeanining butunlay janubiy kismlarida, kisman shimoliy yarim sharda joylashgan. Hind okeani boshka okeanlardan dengiz va orollar sonining kamligi bilan xam farklanadi.

Dengizlar 11 ta bulib ulardan Qizil, Arabiston, Andaman kabi dengizlar bor. Okenda orollar kam bulib, materik orollar, vulkanik orollar, marjon orollar farklanadi. Materik orollariga Madagaskar, Tasmaniya, Shri-lanka orollarining vulkanik orollari, marjon orollar farklanadi. Materik orollariga Madagaskar, Tasmaniya, Shri-lnka orollarining vulkanik orollari, Maskarin, Kroze, Trints-Eduard, Marjon, orollariga Maldiv, Kokos, Chagos, Lakkadiv orollarini misol kilsak buladi. Eng yirik qultiqlari Fors, Bengoliya,Kata Avstraliya qultiqlari xisoblanadi. Eng yirik yarim orollari Arabiston, Somali, Hindiston kabilardan iborat. Eng yirik bugozlari Mozambik, Malakka, Bab-el- mandeb kabilar kiradi. Eng yirik ilik okimlar Janubiy Passat, Igna burni, Mazambek, Mussan kabi okimlar mavjud, sovuk okimlari: Garbiy shamollar okimi, somali kabi okimlar xisoblanadi. Okeanning yillik suv xajmi 282;6 mln kmni tashkil etadi. Hind okeaning eng chukir joyi 7729 m, o'rtacha chukurligi 3710 m etadi. Suvning yillik urtacha xarorati Q17 S ni tashkil etadi, suvning urtacha shurligi 36,5% ni tashkil etadi, boshka okeanlarga karaganda chuchuk atmosferada xavo massalarining xarakati, doimiy uzgarishlar, erning uz uki atrofida aylanishi, okeaning yana bir xususiyati sheleflarida neft kazib olinadi. Sheleflar boshka okeanlarga karaganda 200-250 m chukirlikkacha joylashadi. Hind okeaning yana bir xususiyati shuki dunyoda ovlanadigan baliklarning 5% shu okean xoazasiga karaydigan kichchik kismidagi daryolar Hind okeani xavzasiga kuyadi. Materikning garbi, 4 mln 350 ming km

maydonni tashkil etadi. Limpopo daryosi Afrikaning janubi-sharkiy kismida joylashgan. Drakon toglarning garbiy kismidan boshlanadi. Yassi toglik platolaridan okib utadt. Limpopo daryosining uzunligi 1600 km, xavzasining maydoni 440 kmni tashkil etadi. Daryo Gavana, Janubiy Afrika respublikasi Zimbabel, Mazambek davlat xududlaridan okib utib, kishlok xujaligida muxim axamyatga ega Limpopo daryosining irmoklari Shungane, Shashe kabi daryolar xisoblanadi. Sharkiy Afrika daryosi yassi togidan Rufiji, Pangani daryolari boshlanadi. Bu daryolar Tanzaniya davlati xududidan okib utadi va davlatning kishlok xujaligi uchun muxim axamyatga ega bulgan. Rufiji daryosining irmogi Levigu xisoblanadi. Tana,Galana daryolari xam Hind okeaniga kuyiladi. Afrikaning kichik daryolari xisoblanadi. Afrik materigining janubiy kismida Ruvima, Manoka, Lumpopo daryolari xam Hind okeani xavzasiga karaydi. Bular Mazambik bugoziga kuyiladi. Asosan Mazambik davlati xududidin okib utadi. Afrika materigining shimoliy-sharkiy kismida Vabi- shebelle, Gaben, Jubba, Genalle, Dova, Elaso, Ngiro kabi daryolari xisoblanadi. Yabu-shebelle daryosi xavzalariga karaydi.

Avstraliyaning 33% i Hind okeani xavzasiga qaraydi. Materikning eng yirik daryosi Murrey bulib uzunligi 3717 km, xavzasining maydoni 1057 ming km, ba'zi adabiyotlarda uzunligi 1632 km xavzasi 10702 ming km ni tashkil etadi. Ikkinchi yirik daryosi Darling xisoblanadi, Murey daryosining irmogi xisoblanadi. Darling daryosining uzunligi 2720 km, xavzasining maydoni 650 km, 245 km yomgir suvlaridan tuyinadi. Daryo past tekislikning janubiy-sharqiy tekisliklari orkali utib, suvi Buglanib ketadi. Okeanga zurga yetib boradi. Okeanga quyilish jiyda kum

tillari bilan tushiladi. Yillik suv sarfi 330mG`sek. Darling daryosi qurg’oqchilik mavsumlarida kumlarga shimilib ketadi.

Darling kata suvayirgich tizmasidan boshlanadi. Darling qurg’oqchilik davrida quyi okimda qurib qoladi va alohida suv xavzalariga bulinib ketadi. Murriy doimiy okadigan daryo bulib faqat uning suv rejimi keskin uzgarib turadi.

Yomgirlar mavsumida daryo keng tekislikka toshib okadi.

Muriyda tuqin suvlik birdaniga boshlanadi, lekin uzoq davom etmaydi. Daryo suvidan xosildor erlar sugorishda foydalaniladi. Shu maqsadda daryolarda suv omborlari qurilgan. Darling daryosining yillik suv sarfi 42mG`sek.

Sharqiy Avstraliya toglaridan Bernard, Buorditin, Fisroy daryolari oshlanib, eng ser suv daryolari xisoblanadi.

Bu daryolarning suv sarfi yil buyi bir meyorda okadi. Qirgoq buyidagi chala chul platonlaridan boshlanadigan daryolar ya'na garbiy soxillar daryolarning Fortiskio, Goskoyn suvi kamrok bulib, suv mikdori doimiy emas. Avstraliyaning shimoliy-garbiy kisimlaridagi daryolar De-grey, Fortiskiyu, Gaskayin, Merchison kabi qisqa daryolar Hind okeani xazinasiga qaraydi. Ularning kupchiligi qurg’oqchilik davrida qurib qoladi. U Uorego daryosi materikning sharkiy qismidan boshlanib, Darling daryosining irmogi xisoblanadi. Avstraliya materigining shmoliy qismidagi Flinders, Vektoriya daryolari Timo dangiziga, Karpentariya kultigiga quyiluvchi Gelbert, Aynisliton yarim orolidagi daryolar eng baland tog’lardan boshlanadi. Gang Hindiston va Bangladeshdagi daryo. Daryoning uzunligi 2700km xavzasining maydoni 1120ming km Braxmaputira bilan birgalikda 2055ming kmni tashkil etadi. Ximolay toglarning 4500m dan xam

baland joylaridan irmoklari bulgan Bxogiratki, Alaknanda boshlanadi. Irmoqlari qushilgach Ximolay toglarining chuqur daralaridan okadi, quyilish erlarida Braxmap utira daryosi bilan delta xosil etadi. Daryoga ungdan Jamna, Son,Domalar chapdan Gamati, Gxagxra, Gandak, Begmati, Gxygri, Makanada janubiy Tonb, Say kabi irmoklari qo'shiladi. Undan tashkari Kort, Chambal daryolari xam uning irmogi xisoblanadi.

Yo'qori kesimi Hind-gang tekisliklaridan okib utadi. Uzaning kengligi 400-600 m qoldiq uzanlari bulib, ba'zan botqoqliklar xam uchrab turadi. Tuyinishi turlicha baland toglardagi qor, Ximolay toglaridagi muzlik suvlaridan quyi qismi mussan yomgiridan tuyinadi. May-Avgust urtalarida tulib okadi, Avgust-Sentiyabr oylarida suv satxi 10-12 m ba'zan 15 m kutariladi urtacha suv sarfi 13000m G`sek quyilish erida 38000 m /sek sersuvligi jixatidan dunyoda Amazonka, Kango daryolaridan keyin 3-urinda turadi. Hind okeaniga kura xisobda 350 mln tonnaga yaqin oqizib keltiradi. Quyilish joyidan Xardvar shaxrigacha 1400 km gacha kema qatnaydi. Uning qirg'qlari buyida Olloxobod Vanoras, Patna, Agra, Dexli, Kalkutta shaxarlari joylashgan. Urta okimida sugorishda kup foydalaniladi Ganga hindularining mukaddas daryosi xisoblanadi. Braxmaputira Janubiy osiyodagi daryo Xitoydagi nomi Sango deb nomlanadi. Umumiy uzunligi 2900 km xavzasining maydoni 932 ming km Tibit togining Janubiy-sharkiy qismidagi Ladak tizmasining muzliklaridan 4800 m balanddan boshlanadi. Janubiy Tibetdagi kenglik bo'ylab chuzilgan tektonik chukmalardan okib utib, janubga keskin burilgan. Ximolay Hindiston toglari orasidagi eroziya darasidan o'tgach, Hind Gang tekisligiga chiqadi. Bengaliya qultig'iga quyilish joyida Gang daryosi bilan

qushilib, maydoni 80 ming km bulgan delta xsil kiladi. Qor va yomgir suvlaridan tuyinadi. Yozda mussan yomg'irlari, Ximolay tog'laridgi erigan qor suvlari xisobiga tulib okadi. Quyi oqimida suv sarfi 12 ming m/sek, kishida 4 ming m/sek. Gedroenergetik rersurslari kata 60 mln kVt. Quyilish eridan Defrugurx shahrigacha 1290 km gacha kemalar katnaydi. Daryo suvi sugorishda keng foydalaniladi. Daryo soxilida Shigatze-Xtoydagi va Gavxati- hindistondagi shaxarlar joylashgan. Braxmaputiraning irmog'i Dfang daryosi xisoblanadi. Iravada-Mayanmadagi eng kata daryo uzunligi 2150 km, xavzasining maydoni 430 ming km ba'zi joylarida yo'qori kismi tor daralardan utib bu kismida ostonalar kup. Ximolay toglaridan utgan joylarida uzana tor 50-100 m urta va kuyi okimi Kravada tekisligidan okadi. Quyilish erida 300 km yo'qorida botqoq va changalzorlar deltasi hosil bo'ladi.

Deltasining 30 ming km Akxeta irmogida kemalar katnaydi. Daryo suvi Andaman dengiziga quyiladi yiliga 250 mln tonna okizib keltiradi. Aprel-Avgust oylarida tulib oqadi, suv satxi 8-11 m gacha kutariladi. Daryoda tez-tez suv toshkinlari bulib turadi . suv sarfi kuyi kismida 13-14 ming mG`sek. Quyilish eridan 1100 km masofada kema katnaydi. Bu daryo suvidan yogoch okizishda, urta va kuyi kismi sugorishda foydalaniladi. Daryo buyida Mandalay, Yangon shaxarlari bor. Daryoning irmoklari Mita, Chindiun, Munimay daryolari xisoblanadi. Krishna Hindiston yarim orolining janubida joylashganuzunligi 1280 km, Garbi Gat toglaridan boshlanadi. Dekan yassi toglikdan okib, Bengaliya qultig'iga uz suvini quyadi. Delta xosil kilib kuyiladi. Asosiy irmogi Tungapxanda yillik suv sarfi 1730 mG`sek. Yozda tulib okadi daryo suvidan sugorishda keng foydalaniladi. Kuyi

kismida kema katnaydi. Kanal orqali Gadovari daryosi bilan boglangan. Daryo buyida Vijagbada shaxri joylashgan. Bixima, Sina, Kinxor daryolari Krishna daryosining irmoklari. Dajla Turkiya, Irok, Suriya davlatlaridan utadi. Uzunligi 1850 km xavzasi 375 ming km. Turkiyaning janubiy-sharkiy kismidagi tog'lardan boshlanadi. Al-Kuin shaxri yakinida Furot daryosi bilan kushilib , shat Al-Kuin shaxri yakinida Ul-Arab deb ataladi irmoqlari kata Zeb, Diala daryolari xisoblanadi. Yo'qori kismi asosan tog'lardan kuy iva urta okimi Mesapatamiya tekisligidan utadi. Mesapatamiyaga yoggan yomgirdan baxorda toglardagi kor muzliklarining erishidan toshadi. Urtacha suv sarfi Bogdod shaxri yakinida 1240 mG`sek. Maksimal suv sarfi 1005 mG`sek minimal suv sarfi 150 mG`sek yogin xam yogishi natijasida, buglanish kup buladi. Sugorishga sarflanishi natijasida quyi okimida suvi ancha kamayib ketgan.

Daryo kuplab layka, shagal okiziklarini keltiradi. Quyilish Bogdod shaxrigacha, suvi kupayganda Masut shaxrigacha kema katnaydi. Daryoning Bogdod shaxridan janubdagi vodiyda joylashgan bir necha yirik kul uning suvini bir meyorda okishni taminlaydi. Daryoning soxillarida Diyorbaker, Masut, Bogdod, Irok shaxarlari joylashgan. Frod va dajla daryolari oroligidagi Misapatamiya tekisligi qadimiy sivilizatsiya markazlaridan bulgan. Miloddan avvalgi Bobil, Ossuriya, Shume, Akkad davlatlari shu erda joylashgan . Maxanadi daryosi Tel va shimolda Ib daryolari uning asosiy irmoqlari xisoblanadi. Son daryosi irmog'i Kinxor daryosi, Jamna-Betva, Chambol daryolari uning irmogi, Saluin-Xitoydan yarimorolidagi daryo, Tungabxagra- Krishna daryosining irmogi, Penagi-Bengaliya qultig'iga quyiladi, Godavari-Bengaliya qultig'iga quyiladi. Ind-

Sandlej, Dana, Gende, Jkbba,Trimov daryoning asosiy irmoqlari, dekan yassitogligining shimoliy-janubiy qismidan Narbada, Tiatidaryolardan boshlanadi ular yomgir suvlaridan tuyinadi. Maxanadiy daryosi yozda suv sarfi 1400 xissa kamayib sekundiga 46000 mG`sek dan 32 mG`sek ga tushib kolgan. Xirokud yakinida tugon kurish bilan daryo rejimi tartibga solingan. Gedroenergetika sistemalari Kallri daryosida umumiy kuvvati 300 ming kV bulgan 5ta GES kurilgan bulib, uning suvi 5000 gektar erni sugoradi Kistana daryosi uning irmogi xisoblanadi. Tungapxadrva daryosi kuvvati 150000 kv bulgan GES bulib uning suvi 360ming gektar erni sugoradi. Kaveri, Kistana, Maxanada daryolari xam dekan togligidan boshlanadi. Hindixtoy «Sersuv daryolar» deb xam ataladi. Hindixitoydagi daryolar mussan tipidagi daryolar guruxiga kiradi. Irovadi daryosining avgustoyidagi suv sarfi Prom yakinida 40-80 mG`sek, fevral oyiga karaganda 17 xissa ortik. Daryo yiliga dengizga 428 km suv, 350 mln tonna loyka keltirib deltasini 50m uzaytiradi kuyilish joyidan yo'qoriga tamon 1600 km masofada kemalar katnaydi. Xmolay toglaridan boshlanuvchi Gang, braxmaputira, Irovadi daryolari atrofii kuchli botkoklashgan. Xin dva Braxmaputira daryolarining yo'qori okimi janubiy Tbetdan okib utadi. Ular nisbatan kam suvli va kishda muzlab koladi.

Ximoloy tog'laridan o'tayotganda jo'shqin bo'ladi. Uzanlari ostona, toshlar chiQib yotadi. Nishabi ?ar bir 1 kmda 12-15 m ga etadi, lekin ular tekisliklarga chikkandan so'ng kengayadi va sokin oqadi. Bu quyi oqimida yomg'ir suvidan to'yinadi. Yozda keskin darajada to'lib oQadi va alp tipidagi daryolarning xam xususiyatlariga enga.

2.1 Frod va Dajla daryolari bo'ylab tollar furot teragi, yo'lg'urlardan iborat galereyali o'rmon o'sadi Qayinning botqoq erlarida Qamishlar o'sadi.

Hind okeaniga Quyuluvchi daryolar faqatgina okeanga suv keltirib quyishdan tashqari ular okeanga oqib kelguncha xalq xo'jaligiga katta loyqa xam keltiriladi. Masalan: Hind-ojang daryolari Hindiston axolisi uchun muxim axamiyatga ega. Ayniqsa Gang daryosining hind xalqi xayotidagi axamitati nixoyatda katta. Shuning uchun Gang Hindistonlik muqaddas daryosi xisoblanadi. Gang va Gang va Braxmaputira daryolari deltasida Qalin mangrazorlar va doimiy yashil o'rmonlar bor, ular xalq xo'jaligi uchun muxim axamiyatga ega. Hind va Gang daryolari hind Gang past tekisligi bo'lib, u eng qadimgi madaniyat markazlaridan xisoblanadi. Bu erda axoli qadimdan yashab kelgan bo'lib, yashash uchun qulay xisoblanadi.

Hozir xam bu Daryo bo'ylarida axoli zich yashab kelmoqda. Qishloq xo'jaligi bu daryolarining suvi faqat sug'orishga sarflanib qolmasdan, uning deltalariga qishloq xo'jalik ekinlari paxta, sholi, bug'doy, makkajo'xori, tariq kabi ekinlar ekilib Hindiston axolisining oziq-ovqat maxsulotlari bilan ta'minlaydi. Hozirgi kunda bu erlarda mevali bog'lar xam tashkil etilmoqda. Maxanadi, Gandavari, Kirishna daryolari Hind okeaniga quyiluvchi yillik daryolar xisoblanib, ular ekin maydonlarini suniy sug'orishda katta axamiyatga ega.

Murriy daryosi Avstiraliya materigining eng yirik daryolaridan xisoblanadi. Daryo suvidan hosildor erlarni sug'orishda foydalaniladi.

Shu maqsadda daryolarga suv omborlari quyilgan. Afrikaga Hind okeaniga quyiluvchi daryolari Kishilar xayotida katta ro'l o'ynaydi. Yog'in kam yog'adigan

joylarda ichki suvlardan foydalaniladi. Obikor dexqonchilik Zambezi Lim Popo, Pu ruvima, Besalo daryolarining vodiylarida yaxshi rivojlangan. Afrikada daryolar gidroenergiya resurslari bor. Yirik daryolar suv yo'li sifatida xizmat qiladi. Ulardan katta miqdorda baliq ovlanadi.

2.2 Dajla va frot daryolari oralig'idagi joylar misopatimiya deb atalib u xam qadigi madaniyat markazlaridan xisoblanadi. Hozirgi kunda Fors qo'tog'idan neft maxsulotlarining Qazib chiQarilishi natijasida fors qo'ltig'idagi suv ifloslanmoqda. Buning natijasida Dajla va Frot daryolarining suvi ifloslangan suvga qo'shilib Hind okeaninga quyimoqda. Shuning uchun okeanning yirik daryolarining quyilish joylari yani shimoliy g'arbiy sharqiy qirg'oqlari neft pardasi bilan Qoplangan. Bunday sharoitda okeandagi organizmlar kamayib yoki butunlay yo'qolib ketishi Hind okeaniga salbiy tasir ko'rsatadi.Frotva Dajla daryolari Turkiya, Suriya, Iroq davlatlari uchun, Zambezi daryosi Angola (Lusaka), Zambiya, Zimbabve Mozambik davlatlari uchun Hind daryosi muhim axamiyatga ega.

III-BOB HIND OKEANINING DENGIZ VA OROLLARI

3.1. Hind okeanining dengizlari qirg'oq bo'ylariga yaqin joylashgan. Qizil dengiz-Hind okeanining materiklar oralig'idagi dengiz. Afrika va arabiston yarimoroli oralig'ida Misr, Sudan, Isroil, Iordaniya, Saudiya arabistoni va yaman davlatlari qirg'oqlariga tutashgan. Afrikadagi cho'llar oralig'ida joylashganligi uchun ancha quruq cho'llardagi harorat dengiz suvini isitib yuboradi. qizil dengiz suvining isib ketishiga yil davomida deyarli tik tushib turadigan quyosh nuri ham sababchidir. Odatda dengizlarda bo'ladigan salqin yoqimli va mayin shabada kemada suzuvchilarga orom bag'ishlaydi. Lekin qizil dengizda bunday holni ko'rmaymiz. Qizil dengiz yuzasidagi hovo chidab bo'lmas darajada issiq va dim bo'lib nafas olganda o'pkani bamisoli kuydiradi. Bu yerda harorat +42 C kuzatilgan.

Kechasi hororat biroz pasaysada, lekin havo dimligicha qoladi. Ertalab qaralganda kema palubasini simob donalaridek yirik-yirik suv tomchilari qoplab olgan bo'ladi. Bular shudringdir. Shunisi qiziqki qizil dengiz atrofida yil bo'yi bir tomchi yomg'ir yog'maydi. Faqat shudring tushadi.

Qizil dengizda havoga yiliga bir necha metr qalinlikda suv bo'g'i ko'tariladi, bu dengiz Bobilmandob bo'g'ozi orqali Hind okeaniga tutashmaganda va bu bo'g'oz orqali Hind okeanidan muttasil suv kirib turmaganda Qizil dengizi allaqachon qurib qolgan bo'lardi. Bu dengizga nega Qizil dengiz deb nom berilgan? Qum bo'ronlari vaqtida dengiz atrofidagi cho'llardan ko'tarilgan qizg'ish chang hamma yoqni qoplab oladi. Shunday vaqtda dengiz daxshatli qizg'ish tusga

kiradi. Suvda va sohil yaqinida qizg'ish rang suvo'tlari ko'p bo'lganligidan ham suv qip-qizil bo'lib ko'rinadi. Dengizning nomi shundan kelib chiqqan bo'lishi ehtimoli bor.

Dengiz suvi haddan tashqari tiniq, dengiz tubida marjonlardan tashkil topgan gulzor xiyobonlar turli-tuman dengiz bulutlari ko'rinib turadi. Tinch havoda ertalab ular ayniqsa go'zal va maftunkor manzara kasb etadi.

Afsonaviy rang-barang ko'rinishdagi hilma-xil ko'rinishdagi marjonlardan nilufar, dengiz qo'qongulidan ular orasida sayr qilib yurgan ajoyib tillar baliqlarda ko'z uzolmaysiz. Dengiz osti dunyosining go'zalligi rang-barang ochilb turishi gulzorlarnikidan qolishmaydi.

Timor dengizi Hind okeanining chekka dengizi. Avstraliya materigi bilan Timor oroli oralig'ida. Maydoni 615 ming km kv. Aksariyat qisminning chuqurligi 200 m dan kam. Eng chuqur joyi 3310 m (Timor botig'i). oqimlar qishda sharqqa, yozda g'arbga yo'nalgan. Suvning tempraturasi 25-29 C, sho'rligi 34-35‰. Janubiy sohili (Avstraliyada) Darvin porti bor.

Arafur dengizi Hind okeanining chekka dengizi. Avstraliya, Yangi Giveniya, Tanibar va Kay orollari oralig'ida. Maydoni 1017 km kv. Ko'p qismining chuqurligi 200 m, shimoli-g'arbda 3680 m gacha.

Oqimlar yozda g'arbdan sharqqa, qishda sharqdan-g'arbga yo'naladi. Suvning o'rtacha harorati 25-28 C, sho'rligi 34-35‰. Eng katta qo'ltig'i-Karpentariya.

3.2 HIND OKEANI OROLLARI

Madgaskar-Hind okeanidagi orol, afrika materigidan 400 km sharqda joylashgan. Maydoni 590 ming km kv.

Orolda Madagaskar davlati joylashgan. Madagaskar (fransuscha madagaskar).

Madagaskar Respublikasi-Hind okeanining g'arbida, Afrikaning janubi-sharqiy qirg'ogidan 400 km sharqdagi madagaskar oroli va unga yondosh mayda orollarda joylashgan davlat.

Maydoni 595,8 ming km kv.

Aholisi 16 mln ga yaqin (2001-yil).

SHIRI-LANKA (1972-yilgacha Seylon) Shiri-lanka

X u l o s a

Dunyo okeanlari bitmas tuganmas ko'rinadi lekin bu boyliklarning chegarasi bor. Shuning uchun undan ilmiy asoslangan xolda oqilona foydalanish kerak. Okeandagi tirik organizmlar uchun suvningYa6ifloslanishi juda katta zarar etkazadi. Dengiz ortida keft qazib olishda uni tashishda suvga tushgan neft va neft maxsulotlari ayniqsa zararlidir. Okean suvi yuzasida xosil bo'ladigan neft pardasi plankton baliq kit va boshqa tirik organizmlarni nobut qiladi.

Okean suvlarini ifloslantirishdan saqlash barcha davlatlar va butun insoniyat vazifasi bo'lishi lozim. Zeroki boyliklardan oqilona foydalanib uni kelajak avlodga sof xolda etkazish insoniyatning eng muxim vazifasi va burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yixati

1. (Atlas Mira) 1982 yil

2. Vlasova materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi K.Ensiklopediyasi 1-2-4 tomlar Toshkent 2006

3. Soatov A.A AbdulQosimov Geografiya o'Qituvchi 2004

4. Soatov A R.qurbonniyozov geografiya o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma.

5. Reapchekov dunyo qitalari tabiiy geografiyasi 1967 yil.

6.Qayumov A Safarov L

M.Tillaboeva Jaxon iqtisodiyoti ijtimoiy geografiyasi toshkent o'qituvchi 2002

7.www.geografiya.ru

8.www.geog.ru